

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

REDACTIE: R. Geurts, Echt. Dr W. Minis-van de Geyn, Maastricht, C. Willemse, Eygelshoven. **Hoofdredacteur:** P. J. van Nieuwenhoven, Linnaeushof 61hs, Amsterdam O.

Voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap:
C. Willemse, Eygelshoven.

Secretaris: Dr E. M. Kruytzer, Bosquetplein 7, Maastricht.

Penningmeester: P. Wassenberg, Hertogsingel 87 A, giro 125366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht. Tel. K 4400—4174.

Lidmaatschap f 5.00 per jaar. Het **Maandblad** wordt aan alle leden gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 7,50 per jaar. Afzonderlijke nummers voor niet-leden f 0,75, voor leden f 0,50. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging van de maandvergadering, blz. 49. — De natuur in, blz. 49. — De hoofdredacteur is verhuisd, blz. 49. — Verslag van de maandvergadering te Maastricht, op Woensdag 7 Juli 1954, blz. 49. — **A. M. Hussen en G. Kortenbout van der Sluys**, De eerste vondst van *Marmota marmota primigenia* (Kaup 1839), in het Laat-pleistoceen van Nederland, blz. 51. — Boekbespreking, blz. 56.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADERINGEN.

te Maastricht op *Woensdag 1 Sept.*, om 19 uur, in het Natuurhistorisch Museum.

te Heerlen op *Woensdag 8 September*, om 19 uur, in de R.K.H.B.S.

DE NATUUR IN.

Zaterdag 11 September excursie naar Putberg, Vrouwenheide en Kunderberg, o.l.v. de heer **Sterk**. Vertrek trein Maastricht 14.15 uur. Bus no 17 van Station Heerlen 14.50 uur. Verzamelen in Heerlen voor huis Ir Peuts 14.45 uur.

Zaterdag 26 September excursie naar Brunssummerheide. Vertrek trein Maastricht 14.15 u. Bus van Station Heerlen 14.47 uur. Uitstappen halte Staatsmijn Hendrik.

DE HOOFDREDACTEUR IS VERHUISD.

De heer van Nieuwenhoven, die nog altijd hoofdredacteur is, in afwachting van een opvolger, woont sinds 13 Aug. in Amsterdam O., Linnaeushof 61 hs.

In verband hiermede moeten berichten over vergaderingen, excursies enz. in het vervolg aan zijn adres ingestuurd worden vóór de 15e van de maand, en geheel volledig zijn, dus met juiste opgave van eventueel middel van vervoer, vertrektijden enz.

VERSLAG VAN DE MAANDVERGADERING.

te Maastricht op *Woensdag 7 Juli 1954*.

Aanwezig de dames Minis-van de Geyn, Chambille, Smeets, Rosier, Hollman, Tulleners-Jansen, Berendschot en de heren: C. Willemse, van Rummelen, Mommers, Kruytzer, van der Leeuw, Br. Marinus, Maessen, W. Willemse, Jamin, Br. Julianus, Stevens, van Noorden, Onstenk, Koelman, Beaulen, Genemans, Gorgels, Leysen, Bouchoms, Willems en Br. Maurentius.

Bij de aanvang van de vergadering herdenkt de voorzitter, dokter **Willemse**, in enkele woorden twee verdienstelijke leden van het Genootschap, die ons door de dood ontvallen zijn: Prof. Dr J. H. F. Umbgrove en Prof. Dr Jos. Asmuth S.J. Een woord van gelukwens richt hij tot de heer J. W. H. Maessen, die op 15 Juni zijn 40-jarig ambtsjubileum vierde bij de Mosa en bij deze gelegenheid een koninklijke onderscheiding verwierf. Hij hoopt, dat de jubilaris, die trouw onze vergaderingen bezoekt en veel verdiensten heeft voor het Museum, nog vele jaren met ons zal kunnen samenwerken. De heer **Maessen** dankt de voorzitter voor zijn hartelijke woorden.

Vervolgens verzoekt de voorzitter de leden, medewerking te willen verlenen aan het werk van Dr P. F. van Heerdt en Dr J. W. Sluiter uit Utrecht (Zoologisch laboratorium, Janskerkhof 3). Deze heren zijn op het ogenblik bezig in

Zuid-Limburg kraamkamers van vleermuizen te zoeken. Mededelingen, die tot de ontdekking daarvan kunnen leiden, zijn ook nog later welkom. Naar aanleiding hiervan deelt de heer Nijst mede, dat een dertigtal jaren geleden een kraamkamer werd aangetroffen in de droogkast van een sigarenfabriek in de Papenstraat te Maastricht. Deze fabriek bestaat thans niet meer. De conservator, Dr Kruytzer, laat enkele aanwinsten voor het Museum zien, namelijk twee *Mosasaurustanden* uit de St Pietersberg-O., geschonken door de N.V. Kalkmergelmaatschappij St Pieter. En twee wervels, reeds vroeger opgebaggerd bij Roermond en geschonken door de heer van der Pijl. Na vergelijking met het materiaal te Leiden kwam vast te staan, dat we te doen hadden met de tweede halswervel van een neushoorn en de zesde halswervel van een rund.

Van de heer Maassen uit Montfort is bericht binnengekomen, dat in Mei een rivierkreeft gevangen is in de Putbeek bij Montfort en dat hij op 6 Juni van dit jaar ontvangen heeft een dood juveniel exemplaar van de bonte vliegenvanger, *Muscicapa hypoleuca hypoleuca* Pall. uit het Munnicksbos te St Odiliënberg. In de derde aanvulling van de Avifauna der Nederlandse provincie Limburg (Hens, 1948) wordt het voorkomen van deze vogel als broedvogel in onze provincie zeer waarschijnlijk geacht. Daarna doet de conservator namens Pater Munsters een mededeling over reuzen en dwergen bij vlinders.

Dit zijn in opvallende wijze van de gewone grootte afwijkende exemplaren, zonder dat er eigenlijk van enigerlei misvorming of wanstaltigheid sprake is. De vlinder is in zijn geheel veranderd, alle onderdelen zijn aanwezig en de verhoudingen daartussen geheel normaal en harmonisch.

Dwergen komen veel meer voor dan reuzen en bovendien zijn de bovenmaatse gewoonlijk minder te groot dan de benedenmaatse te klein. Sommigen menen dit te moeten verklaren door het feit dat de reuzen beïnvloed worden door genetische factoren, terwijl de dwergen bovendien afhankelijk zijn van oecologische factoren. Het is bekend, dat ten tijde van rupsenplagen en voedselschaarste armtierige rupsen te kleine vlinders geven.

Is nochtans voor de reuzen de oecologische factor uit te schakelen? Soms wordt aangegeven

dat bij een groter geographisch spreidingsgebied ener soort de zuidelijke exemplaren groter zijn. Daar staat tegenover dat deze grootte-verschillen dikwijls in hetzelfde gebied voorkomen en dat meermaals een zomer-generatie kleiner is dan een lente-generatie.

Toch blijft het voor ons een vraag of men voor deze grootteverschillen, reuzen zowel als dwergen, een beroep mag doen op genetische factoren. Zou de verklaring niet eenvoudig hierin gelegen kunnen zijn, dat uitzonderlijk gunstige levensomstandigheden geringer in aantal of minder van invloed zijn dan ongunstige? Overvloed van voedsel behoeft een rups niet te prikkelen meer te eten; voedselschaarste dwingt haar te hongeren. Zou ook het vaststellen van de gemiddelde maat niet beïnvloed kunnen zijn? Grote exemplaren zijn opvallender en kunnen de maatstaf van het normale opgevoerd hebben.

Door zekere Schindler is indertijd te Wenen een *Euclidia mi Cl.* gevangen met een voorvleugellengte van 37 mm, terwijl de normale maat 25 mm is (Ent. Zeitschr. Frankfurt, Jhrg. 28, 1915, blz. 116). Een dergelijke uitzonderlijke maat blijft voor ons volkomen raadselachtig.

Wat overigens de „opvallendheid” der afwijking betreft, heerst er grote vaagheid. Er bestaan meestal allerlei overgangen. Soms gaf het grootteverschil aanleiding tot een nieuwe naam, die dan althans voor de benedenmaatse, gewoonlijk wordt uitgedrukt door de termen: *minor*, *pusilla*, *nana*, enz. Meestal wordt hiervoor in de handboeken geen maat aangegeven, noch een norm gesteld voor het percentage der vereiste afwijking. In gevallen dat dit wel gebeurde, zou men kunnen denken aan een veelvuldiger voorkomende en meer constante afwijking, die juist wegens die regelmaat misschien aan genetische invloeden zou kunnen doen denken.

We laten nu een lijstje volgen van enkele benedenmaatse dagvlinders uit onze collectie, waarbij de maat in millimeters vermeld wordt, gemeten langs de voorrand van de voorvleugel. Tussen haakjes is de in de boeken aangegeven standaardmaat aangeduid. Het is jammer dat bij deze standaardmaat geen onderscheid gemaakt wordt tussen mannelijke en vrouwelijke exemplaren, noch tussen de verschillende generaties. Er zijn ook een paar bovenmaatse in volgend lijstje.

Papilio machaon L. (34-45), *minor* ♂ (du Bois-Reymond): 32 mm.

- Pieris rapae* L. (20-27), *minima* ♀ (Vty): 19 mm, Mei 1929.
Pieris napi L. (20-25), *napella* (Lamb.): ♀ 16 mm Mei 1929; ♀ 19 mm Sept. 1951.
Euchloë cardamines L. (21-25), *minora* (de Selys): ♂ 16 mm April 1947.
Colias hyale L. (22-25), *pygmaea* (Lamb.): ♀ 17 mm Oct. 1947.
Colias edusa F. (22-28): ♂ 19 mm Sept. 1928; ♀ 29 mm Juli 1946; ♀ 28,5 mm Oct. 1950.
Pyrameis atalanta L. (27-30), *nana* (Schultz); als maat wordt aangegeven 22-25 mm; zouden van de Franse Riviera komen in de eerste generatie. In coll. Missiehuis Stein: 4 exempl. 22 en 23 mm, alle Juli 1946.
Pyrameis cardui L. (27-30), *minor* (Failla): 25 mm Juli 1952.
Vanessa io L. (27-30), *ioides* (Ochs): 2 ex. beide 22 mm April en Juli 1947.
Vanessa urticae L. (23-28), *urticoides* (F. d. W.): 19 mm Sept. 1928.
Polygonia C-album L. (22-25), *pusilla* (Stichel): 19 mm Juni 1946.
Argynnis latonia L. (22-25), *minor* (Ksenzopolski): ♂ 18 mm April 1949; ♂ 19 mm Juni 1946; ♂ 19 mm Oct. 1950. De herfstgeneratie wordt als kleiner aangegeven; daarvan blijkt bij ons niets.
Pararge megera L. (23-25): 2 ex. beide ♂ en beide 17 mm Oct. 1947.
Epinephele jurtina L. (22-28), *nana* (Steob.): ♂ 20 mm Aug. 1928; ♀ 22 mm Juni 1946.
Coenonympha pamphilus L. (14-16): ♀ 17 mm Mei 1952; ♀ 18 mm Mei 1947; ♂ 13 mm Juni 1946 en Oct. 1947.
Lycæna icarus Rott. (14-18), *minor* (Ckl 1.): ♂ 12 mm Juli 1947; ♀ 10,5 mm 2 ex. Sept. 1947.
Lycæna semiargus Rott. (16-18), *minor* (Tutt): ♂ 13 mm Juni 1947; ♀ 11 mm Oct. 1947.
Lycæna argiolus L. (14-17), *minor* (Tutt): ♀ 12 mm Mei 1946.
Carcharodus alceae Esp. (14-17), *minor*: ♂ 12 mm Mei 1948; ♂ 11 mm Mei 1954.
Thanaos tages L. (13,5-14,5), *minor* (Lamb.): ♂ 10,5 mm Mei 1948.

Naar aanleiding van deze mededeling ontspint zich een discussie, die dit verschijnsel echter niet volledig kan ophelderen. De voorzitter is van mening, dat we in alle geval aan de mogelijkheid van de invloed van de klieren met interne secretie moeten denken.

Br. Marinus laat een bolvormig voorwerp zien, afkomstig uit de St Pietersberg bij de E.N.C.I. De heer van Rummelen zegt, dat dergelijke gerolde voorwerpen bekend zijn uit het krijt en is van mening dat tijdens de afzetting der kalk reeds is gebald door een of ander agens. De heer Genemans laat een exemplaar zien van de mantelanjer, *Tunica saxifraga* Scop, adventief, gevonden op de Bleekerij, Maastricht, terwijl de heer van Noorden het een en ander vertelt over

een mos, *Anomodon viticulosus*, gevonden te Bemelen op mergelblokken. Aan het slot van de vergadering laat de voorzitter het tweede deel van de Orthoptera circuleren, verschenen in de Fauna van Rusland.

DE EERSTE VONDST VAN MARMOTA MARMOTA PRIMIGENIA (KAUP 1839), DE ALPENMARMOT, IN HET LAAT-PLEISTOCÈEN VAN NEDERLAND.

A. M. Husson ¹⁾ en G. Kortenbout van der Sluis ²⁾

(with English summary)

I.

Inleiding. — Op 29 Augustus 1952 ontdekte de heer L. H. A. L e y s e n uit Heer bij Maas-tricht in een dalwand nabij de mergelexploitatie van de firma Muris, ten Noorden van Cadier en Keer, een zoogdierenbot dat uit de krijt wand naar buiten stak. Bij het weggraven van de mergelwand kwamen nog meer botten te voorschijn, die alle geschonken werden aan het Natuurhistorisch Museum te Maastricht. De conservator van het Museum, Dr E. M. K r u y t z e r, was zo vriendelijk om het materiaal ter determinatie naar Leiden te zenden. Het blijkt nu, dat de skeletdelen afkomstig zijn van een Bovide en van een Alpenmarmot. Uit de aard der zaak wekte het bevreemding, dat deze zoogdierenbotten in het Krijt gevonden werden. Bij een nader onderzoek ter plaatse bleek dan ook dat het hier een secundaire ligging betrof, zoals nader uiteengezet zal worden. De dieren zelf moeten wel tijdens het Laat-Pleisto-ceen in Zuid-Limburg geleefd hebben. Over de Bovide zal in een afzonderlijke mededeling gesproken worden, terwijl wij ons hier slechts met de Alpenmarmot zullen bezighouden.

Gaarne betuigen wij onze hartelijke dank aan Dr S. F r e c h k o p, conservator bij het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel, en aan Dr S. S c h a u b, conservator bij het „Naturhistorisches Museum“ te Basel, die ons materiaal van recente Alpenmarmotten toezonden. Dr M. H e u e r t z, conservator van het „Musée d'Histoire Naturelle du Grand-Duché de Luxembourg“ maakte ons attent op de studie van F e r r a n t (1933), waarin op p. 230 melding gemaakt wordt van

1) Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden.

2) Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie, Leiden.